

*Горобець Віктор Миколайович,
доктор історичних наук, професор,
Інститут історії України НАН України (м. Київ, Україна)*

ДИПЛОМАТІЯ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО: ЧИ ВСІ ДОРОГИ ВЕЛИ ДО ПЕРЕЯСЛАВА?

Війна РФ проти України й, особливо, її трансформація з 24.02.2022 р. в повномасштабну й геноцидальну фазу, що серед іншого має на меті кардинальне розмивання української національної ідентичності та її підміни різними покручами на кшталт малоросійської чи новоросійської, підживили інтерес українців до власної історії, передовсім тієї її частини, яка, з одного боку, допомагає зрозуміти логіку формування модерної української нації, а з іншого – збагнути обставини потрапляння України в залежність від Москви. У контексті такої інструменталізації знань про минуле неминучим є переосмислення ролі Богдана Хмельницького в цих складних процесах. І якщо на етапі становлення незалежної України, постать гетьмана для переважної більшості українців асоціювалась із його заслугами у визвольних змаганнях козацтва та розбудові Української держави, то в умовах екзистенційного протистояння з РФ фокус уваги переміщується на провину за Переяславську раду 1654 р. та не верифіковане у джерелах, але неодноразово задеклароване в імперських наративах його москвофільство, яке, начебто, й обумовило цю раду та проголошене нею «возз'єднання» з «великим російським народом».

Ведучи ж мову про імперські наративи, важливо пам'ятати, що йдеться не лише про такі собі музейні артефакти – зразки імперської ідеології давньої пори, часів існування імперії Романових, але й про сьогодення. Адже ідеологічне підґрунтя так званої «СВО», як пам'ятаємо, було сконструйоване Кремлем в опублікованій влітку 2021 р. статті В.Путіна «Про історичну єдність росіян та українців», присвяченій саме запереченню існування окремої української нації, ствердженню «закономірностей возз'єднання 1654 р.» та, відповідно, їх проекції на сучасне та майбутнє України. А два роки по тому Федеральне архівне агентство спільно з РДГУ підготувало публікацію 800-сторінкового фоліанта «Про історичну єдність росіян і українців», аби купюрами з архівних джерел уже постфактум легітимізувати озвучені в цій статті ідеологеми. Публікація є вельми красномовною у сенсі інтеграції сучасної російської історичної науки в предметне поле новоімперських ідеологем, що активно продукуються Кремлем. Передовсім це помітно в тому, що із сучасних академічних текстів з історії ранньомодерної доби зникає із вжитку політонім «Україна», який повсюдно замінюється схваленими Путіним ідеологічно зарядженими заміниками: «Подніпров'я», «Південно-Західна Русь», «Малоросія». Реанімуються старі імперські історіографічні схеми, в немає місця політичній суб'єктності України, відповідно, й дипломатії Богдана Хмельницького. Адже, згідно імперського наративу, вже перше письмове звернення гетьмана до царя Олексія Михайловича від 8 червня 1648 р. засвідчило «бажання Війська Запорозького возз'єднатися з Росією». Хоч аналіз змісту листа вказує на те, що його відправка була передовсім

спробою утримати царя від реалізації таємної угоди з Варшавою 1646 р. щодо надання військової допомоги Речі Посполитій у війні з татарським військом, яке вступило на українські землі на допомогу повсталому козацтву.

Але чи насправді московська карта була єдиною на дипломатичному столі Хмельницького? Як писав польський історик Л.Кубаля, «здається, не було й дня, щоб Хмельницький не приймав чужоземних послів, дипломатичних агентів, кур'єрів та посланців і не посилав своїх». Тож одночасно із запрошенням на польський трон царя, з аналогічною пропозицією Хмельницький звертався і до трансільванського князя Дйордя I Ракоці, пропонуючи йому особисто чи його синам втрутитися в елекційну боротьбу в Речі Посполитій. Так само й згодом московська карта була лише однією з багатьох, за допомоги яких планувалося звільнення з-під влади короля: трансільванської, кримської, османської, молдово-волозької, згодом шведської. На середину 1653 р. вибір можливостей звузився до альтернативи – московська чи османська, і, до слова, саме на турецькому треку зовнішньополітичної активності Хмельницькому вдалося досягти більших успіхів. У той час, як Москва тривалий час вагалась у наданні військово-політичної допомоги Війську Запорозькому, Стамбул у травні 1653 р. надіслав гетьману згоду на перехід України під протекцію Високої Порти. Оцінивши реальну тогочасну неспроможність Порти повноцінно заангажуватись у воєнне протистояння з Річчю Посполитою через незавершену війну з Венеціанською республікою, Хмельницький не став актуалізувати цю опцію, натомість використав її як козир у дипломатичній грі з Москвою. Джерела свідчать, що саме загроза переходу України під протекцію Порти – «чтоб их не отпустит в подданство турскому султану или крымскому хану» – врешті-решт і змусила Москву наважитись на задоволення прохання Хмельницького щодо протекції царя над Україною.

Водночас, як свідчать джерела, визнання протекції відбулося на договірній основі – «статьях, на которых им быть под ево государевою высокою рукою», які, з одного боку, регламентували умови перебування під протекцією царя, а з другого – гарантували надання ним військової допомоги.

Порушення цих гарантій провокувало напруження та врешті неодноразові розриви стосунків України з Москвою. Причому, всупереч імперській традиції зображувати Хмельницького як вірного слугу царя, а вже його наступників виставляти порушниками політичного заповіту Богдана про збереження вірності Романовим, перша серйозна корекція зовнішньополітичного курсу Гетьманату і відходу від духу Переяславської ради, мала місце ще за життя Хмельницького. Спровокували ж цю корекцію сепаратні дії Москви по налагодженню союзницьких стосунків з Річчю Посполитою (Віленське перемир'я 1656 р.), а їх наслідком стала участь Війська Запорозького у війні з Річчю Посполитою на боці Шведського королівства 1657 р., причому, за умов, коли Московське царство навпаки перебувало в стані війни зі Швецією та перемир'я з Річчю Посполитою.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
УКРАЇНИ**

**Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра міжнародних відносин і суспільних наук**

**ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ І ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ім. І.Ф. КУРАСА НАН УКРАЇНИ**

ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

**ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

ЯГЕЛЛОНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (Республіка Польща)

ФОНД ГЕРДИ ХЕНКЕЛЬ (Німеччина)

УНІВЕРСИТЕТ МАЙНЦА ІМЕНІ ЙОГАННА ГУТЕНБЕРГА (Німеччина)

КАГУЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ П. ХАШДЕУ (Молдова)

МУЗЕЙ КАРОЛЯ І В БРАЇЛІ (Румунія)

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ:
СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

10 квітня 2025 р.

м. Київ

Українська дипломатія: становлення, розвиток та перспективи / за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 10 квітня 2025 р. Київ, 2024. 357 с.

Збірник наукових праць укладено за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Українська дипломатія: становлення, розвиток та перспективи», яка була організована кафедрою міжнародних відносин і суспільних наук гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України 10 квітня 2025 р. Наповнення рубрик синхронізовано з основними напрямками роботи конференції і охоплює широке коло питань щодо витоків, традицій, розвитку та перспектив української дипломатії; аналізу стану дипломатії в умовах сучасних глобальних викликів та стратегічних пріоритетів світової, європейської та вітчизняної дипломатії в умовах російсько-української війни.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також усіх хто цікавиться питаннями сучасних міжнародних відносин та розвитку української дипломатії.

Рекомендовано вченою радою гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 10 від 16.05.2025 р.).

Редакційна колегія:

Ткачук В.А., д-р екон. наук, проф. (голова);
Ніколаєнко С.М., д-р пед. наук, проф. (співголова);
Тонха О.Л., д-р сільгосп. наук, проф. (голова);
Любовець О.М., д-р істор. наук, проф.
Харченко С.В., д-р філол. наук, проф.
Хвіст В.О., канд. іст. наук, доцент

Відповідальна за випуск докт. іст. наук, проф. Любовець О.М.

Тези подано в авторській редакції.

Автори тез відповідають за достовірність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел, посилання на них та інших відомостей.

Передруковувати опубліковані в збірнику наукових праць матеріали дозволяється тільки за згодою авторів.